

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького
державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Каплінського Василя Васильовича

про дисертаційне дослідження Бірук Наталії Петрівни

**«Професійно-творчий розвиток особистості
педагога-дослідника в умовах діяльності
науково-педагогічної школи»**

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Сучасна вітчизняна освіта потребує творчих педагогів, здатних не тільки репродукувати вже напрацьоване, а й створювати креативне освітнє середовище. Збагачення творчого потенціалу педагогічних кадрів – одна з важливих умов їх професійного розвитку, оскільки його успішність, насамперед, пов'язана саме з творчою діяльністю, з напругою інтелектуальних та вольових зусиль.

У цьому контексті цікавими є думки британського журналіста Джорджа Монбіо про цінність у постіндустріальному суспільстві саме творчого розвитку, дослідницьких здібностей і вмінь критично мислити. Він зауважує, що постіндустріальна епоха ставить нові вимоги, а підхід до освіти залишається незмінним, вона підлаштовує суб'єктів освітньої діяльності під жорсткі стандарти та змушує їх діяти, як машини, заганняючи в певні рамки і знижуючи шанси на успіх в майбутньому. Здобувачі освіти отримують навички, які журналіст вважає контпродуктивними. Рутинна робота, яку легко можуть виконувати роботи, не забезпечує успішне майбутнє людини, якщо в процесі навчання вона не орієнтована на діяльність, що потребує гнучкості, винахідливості та комунікабельності. Найбільш цінними, на його думку, для успіху в майбутньому є дослідницькі здібності і вміння творчо підходити до розв'язання задач. З цією метою необхідно орієнтуватись на ті освітні програми, котрі пов'язані з дослідницькою діяльністю і пропонують в процесі здобуття освіти розв'язувати конкретні кейси та створювати власні творчі проекти.

Саме творчість, як характерна ознака найвищого рівня професійного розвитку, дає можливість педагогу не тільки репродукувати професійні знання, вміння і навички, а й педагогічно доцільно і грамотно імпровізувати в кожному конкретному випадку освітньої дійсності. Саме тому у сучасній теорії та методиці професійної освіти нагальною визнається проблема підготовки творчих педагогів-дослідників, фахівців нового типу, здатних

швидко оволодівати сучасними методиками здійснення професійної діяльності, зокрема, дослідницької як її складової.

Однією з ефективних форм підготовки висококваліфікованих педагогів-дослідників є наукові школи педагогічного спрямування, в процесі діяльності яких розкривається потенціал і ресурс молодих учених, відбувається їх науково-творчий рух та саморух.

Вищезазначене засвідчує актуальність теми дисертаційного дослідження, яке гармонійно поєднує в собі творчий та дослідницький аспекти професійно-педагогічної діяльності і спрямоване на усунення суперечностей між вимогою оновлення сучасної педагогічної парадигми освіти та недостатнім упровадженням практично орієнтованих технологій формування науково-дослідницької компетентності як результату професійного-творчого становлення педагога та між необхідністю підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації до здійснення педагогічної та науково-дослідницької діяльності у сучасних умовах інноваційного розвитку суспільства і недостатнім ступенем використання потенціалу науково-педагогічної школи як середовища професійного зростання молодих науковців.

Зміст роботи свідчить про зреалізованість передбачень автора. Заслуговує схвалення коректність визначення мети, об'єкта, предмета дослідження. Погоджуємось із окресленими завданнями дисертаційної роботи. Аналіз основних позицій дисертації дозволяє скласти загальне позитивне уявлення про науковий апарат, структуру і логіку зазначеної праці, її інструментарій, способи інтерпретації отриманих даних, що представляє собою повний дослідницький цикл.

У *першому розділі* «Теоретичні аспекти професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника» дисертанткою чітко визначено основні *теоретичні позиції*, які стали базовими для подальшого дослідження проблеми професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в умовах діяльності науково-педагогічної школи і забезпечили *системне бачення її всіх трьох складових*, відображених у назві теми дисертації, а саме: **а)** достатньо повна характеристика педагога-дослідника як суб'єкта науково-дослідницької діяльності, здійснена на засадах сучасного термінознавства, з позицій якого окреслено поняттєве поле «науково-дослідницької діяльності», розглянуто підходи до розуміння поняття «педагог-дослідник», виокремлено його складові (особистісну, професійну, дослідницьку), визначено вимоги до особистості педагога-дослідника, які узагальнено у вигляді професіограми та запропоновано його власне визначення як *духовно зрілого, креативного, компетентного фахівця, здатного до самоосвіти та саморозвитку, який в*

процесі педагогічної одночасно здійснює науково-дослідницьку діяльність;
б) розкриття сутності професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника як наукової проблеми на основі аналізу низки ключових дефініцій від «розвитку особистості» до «професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника», який лаконічно визначається дисертанткою як *спеціально організований процес удосконалення його професійно-творчих якостей у ході виконання дослідницького завдання;* **в)** обґрунтування наукових підходів до професійно-творчого розвитку педагога-дослідника, *результатом якого цілком логічно визначено сформованість науково-дослідницької компетентності (інтегрованої властивості особистості застосовувати набуті у процесі відповідної діяльності знання, уміння, навички та способи діяльності для вирішення як стандартних, так і нестандартних педагогічних ситуацій та здійснювати творчу педагогічну діяльність на емпірично-інтуїтивному, дослідницько-логічному, креативно-евристичному рівнях).* Слід акцентувати увагу на тому, що аналіз кожної з трьох складових об'єкта та предмета дослідження завершується відповідним чітким визначенням, «доведеним до розміру» суті поняття.

Зміст **другого розділу** «Моделювання професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в умовах діяльності науково-педагогічної школи» присвячено четвертому базовому поняттю, відображеному у темі дослідження – науковій школі як педагогічному феномену та науково-педагогічній школі як середовищному чиннику професійно-творчого розвитку педагога-дослідника. Проаналізувавши і узагальнивши історіографічні, філософські, наукознавчі та педагогічні джерела з кардинально протилежними позиціями стосовно тлумачення явища «наукова школа», дисертантка робить їх періодизацію, акцентуючи увагу на етапі функціонування сучасних шкіл. Погоджуємось з цілком адекватним даному феномену і повним авторським визначенням наукової школи як неформального дослідницького творчого колективу, який під керівництвом відомого вченого-лідера у межах певної галузі знань об'єднує кілька поколінь учених-одномумців різних статусів, компетенції і спеціалізації, займається активною дослідницькою роботою в актуальному напрямі, характеризується спільним стилем роботи (підходами, методами реалізації наукової програми, методиками, науковими традиціями, наполегливою і цілеспрямованою співпрацею) та здобув авторитет і суспільне визнання в цій галузі знань, що дозволяє йому транслювати, крім суто наукового змісту, культурні норми і цінності, культивувати інноваційне мислення і наукову атмосферу, яка сприяє становленню молодих науковців.

Розкрито функції, критерії, чинники та ознаки діяльності наукових шкіл, в контексті яких здійснено аналіз та визначено роль і місце науково-

педагогічної школи кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Спроектована чотирьохблокова *модель* професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи як найкращий варіант її майбутнього еталонного стану забезпечила не лише програмування діяльності особистості дослідника, спрямованої на розвиток, а й діяльності викладача щодо організації та реалізації цього процесу. Відзеркалюючи кращий вітчизняний, зокрема університетський та кафедральний досвід діяльності наукових шкіл, дослідниця вдало підпорядковує його концептуально-цільові, мотиваційно-стимульовальні, змістово-процесуальні та результативно-діагностувальні характеристики стратегічним цілям забезпечення результативності та якості професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника, його руху до найвищого рівня професіоналізму.

Експериментальна перевірка ефективності моделі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи послідовно, науково обгрунтовано, логічно та переконливо представлена у *третьому розділі*, в якому окреслено шляхи розвитку науково-дослідницької компетентності педагога-дослідника як результату його професійно-творчого розвитку від найнижчого емпірично-інтуїтивного рівня через дослідницько-логічний до найвищого креативно-евристичного та доведено значущість середовища науково-педагогічної школи у цьому процесі. Для їх визначення дослідницею використані абсолютно адекватні діагностувальні методики, з поміж яких «Карта самооцінки сформованості науково-дослідницької компетентності педагога-дослідника», технологія персонального брендингу, тобто представлення здобутків фахівців у вигляді персональних веб-сторінок або у вигляді електронного портфоліо. Цілком доцільним є залучення педагогів-дослідників до заходів наукових шкіл у межах не лише формальної, а й неформальної та інформальної освіти.

Не викликають сумнівів результати розробленої технології професійного-творчого розвитку педагога-дослідника, оскільки в її основі – глибокий аналіз, узагальнення та систематизація реальних вагомих здобутків досвіду діяльності низки науково-педагогічних шкіл України, зокрема інтелектуального наукового пошуку Житомирської школи «Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів» (засновник і керівник професор О. Дубасенюк), ключові ознаки якої – концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність.

На особливу увагу у змісті 3 розділу заслуговують шляхи та засоби реалізації компонентів моделі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи: цілемотиваційного, змістового, процесуально-діяльнісного, контрольнорезультативного. Чітко представлено поетапність механізму її реалізації, починаючи з *підготовчого етапу*, на якому було створено підґрунтя для професійно-творчого зростання педагогів-дослідників та їх мотивації до науково-дослідницької діяльності, далі через активне залучення педагогів-дослідників до форм/методів/заходів формальної, неформальної, інформальної освіти у середовищі науково-педагогічної школи в *основному етапі*, до *завершального* (результативного) – перевірки сформованості досліджуваної компетентності за допомогою форм і методів самоконтролю з можливістю подальшої корекції.

Цінним є досвід реалізації процесуально-діяльнісного компоненту технології, а саме використання найрізноманітніших форм, методів, засобів підготовки педагога-дослідника, спрямованих на реалізацію мети і відповідних завдань його професійно-творчого розвитку в середовищі науково-педагогічної школи (семінари, ділові ігри, круглі столи, практичні професійні тренінги, міні-захисти, аналіз відео-кейсів, розробка проєктів, акмеограм, портфоліо, персональний брендинг, презентації здобутків наукових шкіл, лабораторій, центрів та гуртків, конференції, вебінари, літні школи, майстер-класи, інтерактивні зустрічі тощо).

Слід акцентувати увагу на широкій палітрі дослідно-експериментально роботи, яка здійснювалася, окрім бази науково-педагогічних шкіл Житомирського державного університету імені Івана Франка, на базі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Рівненського державного гуманітарного університету, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка шляхом: застосування діагностичних методик; участі у науково-методологічних семінарах; засіданнях науково-педагогічних шкіл, наукових центрів та лабораторій; проведення фрагментів навчальних занять під час взаємовідвідування в межах реалізації освітніх компонент, включення до навчальних занять із магістрантами та аспірантами завдань з проблем розробки професіограми та акмеограми педагога-дослідника, ознайомлення з теоретичними засадами та практичними результатами діяльності вітчизняних науково-педагогічних шкіл тощо.

Позитивна динаміка рівня розвитку науково-дослідницької компетентності засвідчила ефективність зреалізованої дисертанкою технології професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи.

Безперечно робота має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Її результати досить широко апробовані, знайшли своє відображення у 22 публікаціях, серед яких одна колективна монографія, 6 статей у провідних наукових фахових виданнях України та одна у зарубіжному фаховому періодичному виданні.

У той же час у контексті наукової полеміки варто звернути увагу на деякі дискусійні положення щодо змісту роботи, а також висловити окремі зауваження і побажання:

1. Оскільки системоутворюючим чинником професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в умовах діяльності науково-педагогічної школи, важливим ціннісним орієнтиром майбутніх науковців у цьому процесі і носієм унікального досвіду є особистість її лідера, вартувало б у рукописі дисертаційної роботи наголосити на його ролі і місці в системі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника, використавши з цією метою багатющий матеріал додатків про керівників наукових шкіл.

2. У розділі «Експериментальна перевірка ефективності моделі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної школи», де описано технологію її реалізації, основна увага зацентрована на підготовці магістрів. А варто було б для забезпечення цілісного бачення професійно-творчого розвитку науковців усіх рівнів доповнити цей блок прикладами форм і способів реалізації розробленої технології при підготовці майбутніх докторів філософії та докторів наук.

3. У першому підрозділі розділу «Теоретичні аспекти професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника» проаналізовано і узагальнено поняття «учитель», «педагог», «дослідник» «педагог-дослідник», ключові ознаки яких представлено у вигляді професіограми педагога-дослідника. Однак її доцільно було б доповнити результатами проведеного дисертанткою власного дослідження.

4. Базовим поняттям дослідження є *науково-дослідницька компетентність* як інтегрована властивість особистості, сформованість якої дисертантка цілком логічно вважає результатом професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника, однак власне тлумачення цього поняття автор обмежує застосуванням набутих знань, умінь, навичок та способів діяльності лише для вирішення стандартних і нестандартних педагогічних ситуацій, залишаючи поза увагою важливі в дослідницькій діяльності творчі науково-дослідницькі завдання.

5. Мотиваційно-стимулювальний блок моделі професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника в середовищі науково-педагогічної

школи представлений сукупністю способів внутрішньої та зовнішньої мотивації педагогів-дослідників до здійснення науково-дослідницької діяльності, однак серед мотивів внутрішньої мотивації професійно-творчого розвитку педагога-дослідника відсутній мотив *інтересу* до цієї діяльності, який психологи відносять до провідних внутрішніх мотивів діяльності.

Проте вказані зауваження не применшують значимості кандидатської дисертації Бірук Н. П., що є цілісним дослідженням з беззаперечною науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, логічно довершеним і самостійним, містить нові як теоретичні, так і практичні результати, що в сукупності є суттєвими для вирішення проблеми професійно-творчого розвитку особистості педагога-дослідника.

Загальний висновок: дисертаційна робота Бірук Н. П. на тему «Професійно-творчий розвиток особистості педагога-дослідника в умовах діяльності науково-педагогічної школи» є актуальністю, змістовною, цікавою, інформаційно багатою, науково обґрунтованою відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій з педагогіки та професійної освіти, а її авторка Бірук Н. П. заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор, професор
кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Каплінський В. В.

